

Hallintovaliokunta
00102 Eduskunta

Asia: Lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle EU:n yleistä tietosuoja-asetusta täydentäväksi lainsäädännöksi

Viite: HE 9/2018 vp ja PeVL 14/2018 vp

UNIFI haluaa kiinnittää huomiota siihen, että akateemisen ilmaisun rajoituksia harkittaessa on erityisesti huomioitava laajimman mahdollisen ilmaisuvapauden vallitsevan poliittisissa ja tieteellisissä yhteyksissä (ks. HE 54/2002 vp s. 20 ja RF 2:13). Tietosuoja-asetuksen johdanto-osan 4 kappaleen mukaisesti ”henkilötietojen käsittely olisi suunniteltava niin, että se palvelee ihmiskuntaa. Oikeus henkilötietojen suojaan ei ole absoluuttinen vaan sitä on tarkasteltava suhteessa sen tehtävään yhteiskunnassa ja sen on oltava oikeassa suhteessa muihin perusoikeuksiin.” EU:n perusoikeuskirjan 13 artikla koskee tutkimuksen vapautta ja 11 artikla sanavapautta. Perusoikeuskirjassa tieteellisen tutkimuksen vapaus turvataan ja akateemista vapautta kunnioitetaan. Sanavapaus sisältää mielipiteenvapauden sekä vapauden vastaanottaa ja levittää tietoja tai ajatuksia viranomaisten siihen puuttumatta. Suomen perustuslain 16 § turvaa tieteen vapauden ja 12 § sananvapauden, johon sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja kenenkään ennakolta estämättä.

27 § Henkilötietojen käsittely journalistisen, akateemisen, taiteellisen tai kirjallisen ilmaisun tarkoituksia varten

Perustuslakivaliokunta on lausunnossaan kiinnittänyt huomiota siihen, että tietosuojalakehdotuksen 27 §:n ehdotettuja säännöksiä, joilla rajoitetaan henkilötietojen suoja, tulee kehittää siten, että rajoitusten olennainen sisältö, suhteellisuusperiaatteen mukaisesti tehty perusoikeuspunninta sananvapauden ja henkilötietojen suojan välillä, ilmenee kyseisestä lainkohdasta.

Perusoikeuspunninnassa huomioitavat seikat olisi mahdollista tarkentaa esimerkiksi UK lainsäädäntöehdotusta mukailevalla tavalla siten, että sananvapauden ja henkilötietojen suo-

Suomen yliopistojen rehtorineuvosto UNIFI ry, Finlands universitetsrektorers råd UNIFI rf

Pohjoinen Makasiinikatu 7 A 2, 00130 Helsinki

Puhelin 050-522 9421 (toiminnanjohtaja), 050-370 7560 (johtava asiantuntija), 050-5858 565 (asiantuntija)

Sähköposti etunimi.sukunimi@unifi.fi www.unifi.fi

jan välisessä perusoikeuspunninnassa olisi noudatettava kyseiseen ilmaisuun sovellettavaa eettistä ohjeistusta. UK ehdotuksessa on nimetty journalistiseen ilmaisuun sovellettavat ammattieettiset säännöt ja UK ministeriö vahvistaa lakia alemman asteisella sääntelyllä, mitkä eettiset ohjeet tulevat sovellettaviksi kyseisen lainkohdan mukaan, ks. <https://www.parliament.uk/documents/commons-public-bill-office/2017-19/compared-bills/Data-Protection-Bill-AAC-tracked-changes.pdf>.

Freedom of expression

(1) In this paragraph, “the special purposes” means one or more of the following— (a) the purposes of journalism; (b) academic purposes; (c) artistic purposes; (d) literary purposes.

(2) The listed GDPR provisions do not apply to personal data that is being processed only for the special purposes to the extent that— (a) the personal data is being processed with a view to the publication by a person of journalistic, academic, artistic or literary material, (b) the controller reasonably believes that the publication of the material would be in the public interest, and (c) the controller reasonably believes that the application of any one or more of the listed GDPR provisions would be incompatible with the special purposes.

(3) In determining whether publication would be in the public interest the controller must take into account the special importance of the public interest in the freedom of expression and information.

(4) In determining whether it is reasonable to believe that publication would be in the public interest, the controller must have regard to any of the codes of practice or guidelines listed in sub-paragraph (5) that is relevant to the publication in question.

(5) The codes of practice and guidelines are— (a) BBC Editorial Guidelines; (b) Ofcom Broadcasting Code; (c) IPSO Editors’ Code of Practice.

(6) The Secretary of State may by regulations amend the list in sub-paragraph (5).

(7) Regulations under sub-paragraph (6) are subject to the affirmative resolution procedure.

(8) For the purposes of this paragraph, the listed GDPR provisions are the following provisions of the GDPR (which may be exempted or derogated from by virtue of Article 85(2) of the GDPR)— (a) in Chapter II of the GDPR (principles)— (i) Article 5(1)(a) to (e) (principles relating to processing); (ii) Article 6 (lawfulness); (iii) Article 7 (conditions for consent); (iv) Article 8(1) and (2) (child’s consent); (v) Article 9 (processing of special categories of data); (vi) Article 10 (data relating to criminal convictions etc); (vii) Article 11(2) (processing not requiring identification); (b) in Chapter III of the GDPR (rights of the data subject)— (i) Article 13(1) to (3) (personal data collected from data subject: information to be provided); (ii) Article 14(1) to (4) (personal data collected other than from data subject: information to be provided); (iii) Article 15(1) to (3) (confirmation of processing, access to data and safeguards for third country transfers); (iv) Article 16 (right to rectification); (v) Article 17(1) and (2) (right to erasure); (vi) Article 18(1)(a), (b) and (d) (restriction of processing); (vii) Article 20(1) and (2) (right to data portability); (viii) Article 21(1) (objections to processing);

Tästä lähtökohdasta 27 § voisi kuulua esimerkiksi seuraavalla tavalla, tarkentaen 27 §:n otsikkoa, 1 momenttia ja 3 momenttia sekä lisäämällä uusi 4 momentti, joka tarkentaa 2 ja 3 momentin soveltamisen edellytyksiä.

27 §

Sananvapauden ja tiedonvälityksen vapauden turvaamiseksi säädetyt henkilötietojen käsittelyä koskevat poikkeukset ja suoja-toimet

Sananvapauden ja tiedonvälityksen vapauden turvaamiseksi henkilötietojen käsittelyyn ainoastaan journalistisia tarkoituksia varten tai akateemisen, taiteellisen tai kirjallisen ilmaisun tarkoituksia varten ei sovelleta tietosuoja-asetuksen 5 artiklan 1 kohdan c–e alakohtaa, 6 ja 7 artiklaa, 9 ja 10 artiklaa, 11 artiklan 2 kohtaa, 12–22 artiklaa, 30 artiklaa, 34 artiklan 1–3 kohtaa, 35 ja 36 artiklaa, 56 artiklaa, 58 artiklan 2 kohdan f alakohtaa, 60–63 artiklaa ja 65–67 artiklaa, jos rajoittaminen on tarpeen henkilötietojen suoja koskevan oikeuden sovittamiseksi yhteen sananvapauden ja tiedonvälityksen vapauden kanssa.

Tietosuoja-asetuksen 27 artiklaa ei sovelleta sellaiseen henkilötietojen käsittelyyn, joka liittyy sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä annetussa laissa (460/2003) säädettyyn toimintaan. Tietosuoja-asetuksen 44–50 artiklaa ei sovelleta, jos soveltaminen loukkaisi oikeutta sananvapauteen tai tiedonvälityksen vapauteen.

Sananvapauden ja tiedonvälityksen vapauden turvaamiseksi henkilötietojen käsittelyyn ainoastaan journalistisia tarkoituksia varten tai akateemisen, taiteellisen tai kirjallisen ilmaisun tarkoituksia varten ei sovelleta tietosuoja-asetuksen 5 artiklan 1 kohdan a ja b alakohtaa ja 2 kohtaa, 24–26 artiklaa, 31 artiklaa, 39 ja 40 artiklaa, 42 artiklaa, 57 ja 58 artiklaa, 64 artiklaa ja 70 artiklaa.

Mitä 2 ja 3 momentissa säädetään, koskee henkilötietojen käsittelyä journalistisen ja akateemisen ilmaisun tarkoituksia varten vain siltä osin kuin:

- 1) rekisterinpitäjä katsoo perustelluista syistä, että henkilötietojen käsittely vastaa yleisen edun mukaisia tavoitteita, erityisesti yleisen edun mukaisia tavoitteita sananvapauden ja tiedonvälityksen vapauden suojelemiseksi, ja
- 2) rekisterinpitäjä katsoo perustelluista syistä, että 2 ja 3 momentissa tarkoitetut tietosuoja-asetuksen artiklat eivät ole yhteensovitettavissa sananvapauden tai tiedonvälityksen vapauden kanssa. Harkittaessa sitä, ovatko 2 ja 3 momentissa tarkoitetut artiklat yhteensopimattomia sananvapauden ja tiedonvälityksen vapauden kanssa, tulee rekisterinpitäjän huomioida kyseiseen ilmaisuun sovellettava ohjeistus.

Hallituksen esityksen perusteluissa olisi mahdollista tuoda esiin nykyiset tutkimuseettiset ohjeistukset ihmistieteissä. Opetus- ja kulttuuriministeriön asettama (asetus 1347/1991) tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK; <http://www.tenk.fi/>) edistää hyvää tieteellistä käytäntöä ja on antanut tutkimuseettistä ohjeistusta ihmistieteissä. Lääketieteellistä tutkimusta koskevat säännökset on Suomessa määritetty tutkimuslaissa (488/1999 muutoksineen) ja sen nojalla annetuissa asetuksissa.

Tietosuoja-asetuksen johdanto-osan 159 kappaleen mukaan tulee ottaa huomioon SEUT 1 artikla 79 1 kohdassa vahvistettu eurooppalaisen tutkimusalueen toteuttamista koskeva unionin tavoite. Suomalaiset tutkimusorganisaatiot noudattavat myös The European Code of Conduct for Research Integrity:a, jonka on julkaissut ALLEA - All European Academies. Näiden eettisten ohjeiden noudattaminen on edellytyksenä Horizon2020 rahoitukselle

https://ec.europa.eu/research/participants/data/ref/h2020/other/hi/h2020-ethics_code-of-conduct_en.pdf.

Suomen Akatemia, joka on osallistunut ALLEA -työhön korostaa, että Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) hyvä tieteellinen käytäntö -ohjeistuksen ja European Code Of Conduct for Research Integrity -ohjeistuksen välillä ei ole mitään ristiriitaa ks. <http://www.aka.fi/etiikka>.

31 § Tieteellisiä ja historiallisia tutkimustarkoituksia sekä tilastollisia tarkoituksia varten tapahtuvaa henkilötietojen käsittelyä koskevat poikkeukset ja suojatoimet

Perustuslakivaliokunta on kiinnittänyt huomiota siihen, että tieteen vapaus tulee turvata paremmin tietosuojalain 31 §:n 3 momentissa. Tietosuojalakiehdotuksen 31 § puuttuu perustuslain 16 §:n 3 momentissa turvattuun tieteen vapauteen tavalla, joka ei valiokunnan mielestä ole kaikilta osiltaan oikeasuhtaisuusvaatimuksen mukainen. Sääntelyä on muutettava tietosuoja-asetuksen mahdollistamissa rajoissa siten, että tieteen vapaus tulee paremmin turvatuksi.

Vaikutustenarviointi on tietosuoja-asetuksen 35 artiklan edellyttämä toimenpide, jos käsittely todennäköisesti aiheuttaa luonnollisen henkilön oikeuksien ja vapauksien kannalta korkean riskin. Vaikutustenarviointi tulee aina tehdä sellaisen tutkimuksen osalta, joka todennäköisesti aiheuttaa tutkimukseen osallistuville korkean riskin. Vaikutustenarviointiin Ranskan tietosuojaviranomainen on kehittänyt laajasti käyttöön otetun työkalun, jonka avulla arvioinnin suorittaminen onnistuu tietosuoja-asetuksen vaatimukset täyttävällä tavalla <https://www.cnil.fr/en/open-source-pia-software-helps-carry-out-data-protection-impact-assessment>. Olisi myös mahdollista integroida arviointi osaksi eettistä ennakoarviointia, jota korkeakoulut jo tekevät TENK:n eettisen ohjeistuksen mukaisesti.

Koska tutkimushankkeita on suuri määrä, pakollinen kirjallinen tiedonanto tietosuojavaal-
tuutetulle 30 päivää ennen käsittelyyn ryhtymistä loisi uuden, laajan hallinnollisen työtehtävän sekä tutkimuksen suorittajille että tietosuojavaal-
tuutetun toimistolle. Ei ole esitetty perusteluja, eikä ehkä ole löydettävissäkään perusteluja sille, miten tämä pakollinen hallinnollinen menettely tosiasiallisesti vahvistaisi tutkimukseen osallistuvan oikeuksia.

Tieteellisessä tutkimuksessa kerätään tietoa, jonka avulla pyritään ratkaisemaan yhteiskunnan suuria haasteita. Tutkimukseen osallistuvien oikeuksia turvataan etukäteen tehtävällä tutkimusaineistojen hallinnan suunnittelulla. Tähän on käytössä valtakunnallinen työkalu, DMPTuuli (<https://www.dmptuuli.fi/>), joka auttaa huolellisessa aineistohallinnassa. Yliopistot huolehtivat korkeasta tietoturvasta ja tutkijoita koulutetaan huolelliseen henkilötietojen käsittelyyn ja osallistujien hyvään informointiin.

Tietosuoja-asetuksen vastainen käsittelyperusteen arvottaminen

Tietosuoja-asetus lähtee siitä, että kaikki 6 artiklan mukaiset käsittelyperusteet ovat saman arvoisia. Mikään käsittelyperusteista ei ole ensisijainen. Tämä on eräs suurimmista muutoksista verrattuna aikaisempaan tietosuojalainsäädäntöön. Hallituksen esitykseen on kuitenkin jäänyt vanhentunutta lainsäädäntöä edustava käsitys, jonka mukaan suostumus on muihin käsittelyperusteisiin nähden ensisijainen. Sivulla 114 HE 9/2018 vp on seuraava lause: "Historiallisessa tai tieteellisessä tutkimuksessa pitäisi lähtökohtaisesti pyrkiä saamaan rekisteröidyn suostumus henkilötietojen käsittelyyn." Kyseinen lause tulisi poistaa hallituksen esityksestä.

Hallituksen esitykseen sisältyvän käänkösvirheen korjaaminen

Suomenkielisessä tietosuoja-asetuksessa geneettistä tietoa koskeva kohta on ilmaistu virheellisesti tavalla, joka toistetaan hallituksen esityksessä seuraavasti:

Sivulla 38: "Toisin kuin henkilötietolaissa yleisen tietosuoja-asetuksen mukaan geneettinen tai biometrinen tieto, jota käsitellään henkilön yksiselitteistä tunnistamista varten, katsotaan käsittelykiellon piiriin kuuluvaksi erityiseksi henkilötiedoksi."

Sivulla 49-50: "Sellaisten henkilötietojen käsittely, joista ilmenee rotu tai etninen alkuperä, poliittisia mielipiteitä, uskonnollinen tai filosofinen vakaumus tai ammattiliiton jäsenyys, sekä geneettisten tai biometrinen tietojen käsittely henkilön yksiselitteistä tunnistamista varten tai terveyttä koskevien tietojen taikka luonnollisen henkilön seksuaalista käyttäytymistä ja suuntautumista koskevien tietojen käsittely on kiellettyä."

Sivulla 86: "Erityisiä henkilötietoryhmiä koskeva 9 artikla käsittää henkilötietolaissa arkaluonteisiksi katsottujen tietojen lisäksi muun muassa henkilön geneettisten tai biometrinen tietojen käsittelyn henkilön yksiselitteistä tunnistamista varten."

Tietosuoja-asetuksen 9 artiklassa "geneettisten tietojen" käsittely on kielletty ja "biometrinen tiedon käsittely henkilön yksiselitteistä tunnistamista varten" on kielletty. Tämä ilmenee englanninkielisestä ja muista kieliversioista:

EN "[...] and the processing of genetic data, biometric data for the purpose of uniquely identifying a natural person, data concerning health or data concerning a natural person's sex life or sexual orientation shall be prohibited."

DE "[...] sowie die Verarbeitung von genetischen Daten, biometrischen Daten zur eindeutigen Identifizierung einer natürlichen Person, [...] ist untersagt"

FR "[...] ainsi que le traitement des données génétiques, des données biométriques aux fins d'identifier une personne physique de manière unique, [...] sont interdits"

Kohdat tulisi korjata, esim. s. 49-50 seuraavasti:

”Sellaisten henkilötietojen käsittely, joista ilmenee rotu tai etninen alkuperä, poliittisia mielipiteitä, uskonnollinen tai filosofinen vakaumus tai ammattiliiton jäsenyys, ja geneettisten tietojen käsittely, biometrinen tietojen käsittely henkilön yksiselitteistä tunnistamista varten, terveyttä koskevien tietojen tai luonnollisen henkilön seksuaalista käyttäytymistä ja suuntauksia koskevien tietojen käsittely on kiellettyä.”

Kuten muista käännösversioista ilmenee, geneettinen tieto on aina erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvaa tietoa, eikä siis pelkästään geneettisen tiedon käsittely henkilön yksiselitteistä tunnistamista varten.

Johdanto-osan 4 kappaleeseen sisältyy käännösvirhe, johon UNIFI haluaa kiinnittää huomiota, koska käännösvirhe voi vaikuttaa yksilön edun ja tieteellisen tutkimuksen edun väliin perusoikeuspunnintaan. Muut kieliversiot korostavat ihmiskunnan yhteistä etua:

EN “The processing of personal data should be designed to serve mankind.”

DE “Die Verarbeitung personenbezogener Daten sollte im Dienste der Menschheit stehen.”

FR “Le traitement des données à caractère personnel devrait être conçu pour servir l’humanité.”

Suomeksi tietosuojasetuksen johdanto-osan 4 kappale tulisi kääntää ”palvelee ihmiskuntaa”, mutta se on käännetty tavalla, jonka voi tulkita korostavan yksilön oikeuksia ”palvelee ihmistä”. Koska EU-oikeutta on tulkittava teleologisesti, on kohta kuitenkin tulkittava sen alkuperäisen tarkoituksen mukaisesti.

Helsingissä 25.5.2018

Suomen yliopistojen rehtorineuvosto UNIFI ry, Finlands universitetsrektorers råd UNIFI rf

Jukka Mönkkönen
puheenjohtaja

Leena Wahlfors
toiminnanjohtaja